

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

Ірина КОВТУН

2020 р.

ВИСНОВОК

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова щодо дисертаційного дослідження **ІВАНИЦЬКОГО Андрія Мироновича** на тему **«Захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини»**, поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право, затвердженої вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
30 жовтня 2017 року (протокол № 3) та уточненої
27 травня 2020 року (протокол № 9)

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедри цивільного права та процесу і кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
від 16 листопада 2020 року

ПРИСУТНІ:

Якимчук С. О., заступник завідувача кафедри цивільного права та процесу, канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного права та процесу (головуюча на засіданні); Гринько С. Д., завідувач кафедри цивільного права та процесу, доктор юрид. наук, проф.; Черняк О.Ю., завідувач кафедри міжнародного та європейського права, канд. юрид. наук, доц.; Лозінська С. В., вчений секретар університету, доцент кафедри міжнародного та європейського права, канд. юрид. наук, доц.; професори кафедри цивільного права та процесу: Бондаренко-Зелінська Н. Л., канд. юрид. наук, доц.; Білоусов Ю. В., канд. юрид. наук, проф.; доценти кафедри цивільного права та процесу: Чорна Ж. Л., канд. юрид. наук, доц.; Трач О. М., канд. юрид. наук, доцент; Анікіна Г. В., канд. юрид. наук; Гарієвська М. Б. канд. юрид. наук; Сердечна І. Л. канд. юрид. наук, доц.; доценти кафедри міжнародного та європейського права: Нагнибіда В. І., канд. юрид. наук, доцент; Іванова В. А., канд. юрид. наук, доцент; Кірик А.Ю., асистент кафедри міжнародного та європейського права.

Запрошені для участі у спільному засіданні кафедри цивільного права та процесу і кафедри міжнародного та європейського права з правом вирішального голосу: перший проректор університету Омельчук О. М., доктор юрид. наук, проф.; завідувач кафедри трудового, господарського та земельного права наук Костяшкін І. О., доктор юрид. наук.

З присутніх – 3 докторів юридичних наук та 12 кандидатів юридичних наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Іваницького Андрія Мироновича на тему «Захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини», виконаного в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова та поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право щодо рекомендації до розгляду та захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

заступника завідувача кафедри цивільного права та процесу, канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Якимчук С.О., яка повідомила присутніх про те, що Іваницький Андрій Миронович 1993 року народження, у 2017 році Хмельницький університет управління та права, спеціальність «Правознавство», кваліфікація – магістр з правознавства, юрист. З 2017 року по сьогоднішній день є аспірантом кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. З 2015 року здійснює юридичну практику, з 2020 року здійснює адвокатську діяльність, нині працює в.о. асистентом кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Тема дисертаційного дослідження «Захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини» була затверджена вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова 30 жовтня 2017 року (протокол № 3) та уточнена 27 травня 2020 року (протокол № 9).

Науковий керівник – завідувач кафедри міжнародного та європейського права, кандидат юридичних наук, доцент Черняк Олена Юріївна.

Дисертація виконана відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри міжнародного та європейського права на 2015-2020 роки «Правове забезпечення розбудови сталої демократії в контексті взаємодії національного, європейського та міжнародних правопорядків», кафедри цивільного права та процесу на 2013–2017 роки «Удосконалення

механізму правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» та на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), що є складовими наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 роки (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

СЛУХАЛИ:

виступ аспіранта Іваницького А.М., який доповів присутнім основний зміст дисертаційного дослідження, зокрема обґрунтував актуальність теми дослідження, науково-теоретичну та практичну значимість досліджуваної проблеми, визначив мету та задачі дослідження, основні положення, які виносяться на захист, висвітлив методологічну основу дисертації, охарактеризував ступінь наукової розробки проблеми на сучасному етапі, виклав основні результати дослідження та сформулював висновки і рекомендації, відповів на запитання науково-педагогічних працівників кафедр.

Зокрема він зазначив, що зовнішньо державний проєвропейський орієнтир та поступова інтеграція в єдиний загальноєвропейський правовий простір вимагає від України постійного дотримання, гарантування та захисту основоположних прав та свобод не лише фізичних, а й юридичних осіб, захист прав, свобод та інтересів яких обмежується, як правило, національною правовою системою та законодавством України. Проте, розвиток правової системи держави, її внутрішньої економіки, на пряму пов'язаний із ефективністю таких механізмів як всередині держави, так і фактичного закріплення вказаних процесів на міжнародному або конвенційному рівні, як невід'ємних елементів захисту цивільних прав юридичних осіб, адже саме останні перебувають у неоднаковому становищі в порівнянні з фізичними особами щодо переліку гарантій захисту їх основних прав та інтересів.

Актуальність проблематики дисертаційного дослідження здобувача додатково зумовлюється тим, що захист права власності має суттєве значення, адже вказане право як цивільне наділене особливою цінністю в загальносуспільному значенні, має виняткове значення для державотворення. Його багатогранність проявляється в комплексних його ознаках, зокрема як економічної, соціальної, політичної та правової категорії. В правовому аспекті, право власності є «класичним» та основним речовим правом та правовим інститутом у національному цивільному законодавстві України, адже воно регулює найбільш значущі

суспільні відносини, пов'язані з присвоєнням та оборотом матеріальних благ.

Проте, якщо у вітчизняному цивільному законодавстві право власності та його захист знайшло своє закріплення у кодифікованих актах, то Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, яка гарантує захист прав та основоположних свобод не лише фізичних осіб, не містять жодної згадки щодо захисту права власності або інших прав на майно, такий припис лише з певним часом був доповнений у статті першій Протоколі до вказаної Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, що ніяким чином не применшує важливість та необхідності дотримання Україною міжнародних зобов'язань щодо захисту права власності юридичних осіб.

Проте, практична реалізація положень статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо юридичних осіб має як ряд особливостей, так і ряд теоретичних і практичних питань, зокрема, термінологічне розходження, що стосується юридичних осіб, адже в самій Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод використовується термін «особи і неурядові організації» («persons and non-governmental organizations»), а в статті першій Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод - «фізичні і юридичні особи» («natural or legal person»), штучності поєднання вказаних правових відношень та різного наповнення змісту понять у вказаній статті (наприклад, «майно» та «власність» тощо), відсутності пропорційних правових еквівалентів понять, які закріплені у положенні вказаної статті (наприклад, «неурядова організація», «справедлива сатисфакція», «межі правомірного втручання» тощо) у національному цивільному законодавстві України.

А. М. Іваницький наголосив, що наявний не вирішений практичний аспект застосування національними судами України практики Європейського суду з прав людини під час розгляду справ, пов'язаних із захистом права власності юридичних осіб, зокрема, застосовність його рішень, ухвалених проти інших держав, прецедентний характер таких рішень, обов'язковість їх врахування судами у вирішенні конкретних спорів тощо.

Також здобувач зазначив, що результати діяльності Європейського суду з прав людини, а саме, його практика, яка сформована на основі застосування положень статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод формує власні своєрідні способи захисту права власності юридичних осіб, є засобом захисту права власності юридичних осіб, забезпечує межі правомірного втручання держави у право власності юридичних осіб, звернення до Європейського суду з прав людини визначається як форма захисту права власності юридичних осіб, така практика Європейського суду з прав людини встановлює для майна певні специфічні ознаки, які притаманні лише юридичним особам-власникам, трактує розуміння юридичних осіб-заявників для цілей

положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод як неурядові організації тощо.

Окрім іншого, А. М. Іваницький наголосив, що дослідження та можливість впровадження вказаних досягнень практики Європейського суду з прав людини має займати чільне місце у наукових колах, адже саме остання вказує на напрямки удосконалення, наближення та приведення у відповідність національне цивільне законодавство України до європейських стандартів, засад та принципів розроблених десятиліттями, що однозначно, з огляду на проєвропейський багаторічний зовнішньополітичний проєвропейський вектор України, що характеризує тематику дослідження з актуальної сторони.

Відповідно до поставлених у роботі завдань було зроблено такі висновки, які виносяться на захист.

Здобувачем встановлено, що за умови відсутності закріплення поняття «право власності» у змісті статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, практика Європейського суду з прав людини здійснює максимально широке тлумачення вказаної статі, концентруючись на розуміння вказаного права як майнового, що включає у розуміння останнього майно, майнові цінності та майнові права юридичних осіб, які підлягають захисту. Досліджено, що для Європейського суду з прав людини під час правозастосування на практиці категорії право власності та майно щодо юридичних осіб-власників, вони не несуть категоричної різниці між собою адже, головна ціль діяльності останнього – захистити права, свободи та інтереси юридичної особи.

Також, окрім загальних ознак поняття «майно» (економічна цінність, реальність та суб'єктна належність), як складового елементу розуміння захисту права власності юридичних осіб, було констатовано, що Європейський суд з прав людини надає останнім додаткову ознаку, а саме, ефективність користування такого майна, яка виникає лише щодо майна юридичної особи. Ця ознака є важлива саме для юридичної особи, яка звертається із відповідною заявою до Європейського суду з прав людини, адже, лише товариства, установи, організації використовують майно з необхідним рівнем забезпечення для досягнення певного необхідного та бажаного результату. Ефективність користування майна для юридичних осіб, відіграє значну та одну із вирішальних ролей, адже внаслідок специфіки правового регулювання діяльності юридичних осіб, Європейський суд з прав людини може визнати як «майно» об'єкт без якого діяльність юридичних осіб втрачає мету та, як наслідок, самі юридичні особи втрачають прогнозований ефект, результативність процесу, проекту та зазнають певних негативних наслідків на у вигляді зменшення обсягу діяльності або навіть припинення такої діяльності.

За результатами проведеного дослідження дисертантом доведено, що захист права власності юридичних осіб, який здійснюється Європейським судом з прав людини характеризується наявністю невід'ємних складових

такого процесу, а саме, форми, способів та засобів такого захисту. Звернення юридичної особи до Європейського суду з прав людини за захистом права власності визначається як самостійна форма захисту права власності такої юридичної особи, яка за ієрархією юрисдикції, можливо визначити як міжнародну. Вказана форма захисту прав власності юридичної особи Європейським судом з прав людини володіє характерними лише для неї ознаками: наднаціональність, найвища та остаточна юридична сила рішення, субсидіарність

Також, в результаті дослідження встановлено, що втручання зі сторони держави у право власності юридичних осіб - це поведінка держави, як впливає на обмеження здійснення такого права власності. Проте, у зв'язку з правовою обумовленістю існування захисту права власності юридичних осіб у нормах статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, втручання у право власності юридичних осіб зі сторони держави характеризується як правомірне не у будь-якому необхідному для держави випадку, а лише, за умови одночасного досягнення усіх меж правомірності такого втручання. Вказані межі правомірного втручання у право власності юридичних осіб визначаються як врегульовані правом та положеннями статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, практикою Європейського суду з прав людини допустимі та правомірні дії держави, які спрямовані на обмеження здійснення права власності юридичних осіб, шляхом застосування державою форм втручання. Такі межі правомірного втручання у право власності юридичних осіб мають відповідати сформованими практикою Європейського суду з прав людини вимогам, а саме: законності, врахування інтересу суспільства та дотримання справедливої рівноваги (справедливого балансу). За умови недотримання таких меж, таке втручання буде визнаватись не виправданим та, як наслідок, незаконним.

Також, здобувачем під час дослідження встановлено, що Європейський суд з прав людини здійснюючи формування своєї усталеної судової практики у сфері захисту права власності юридичних осіб прямим чином впливає на утвердження у національній судовій системі розвитку у напрямку проєвропейських стандартів, принципів та цінностей, адже, найвищі національні судові інстанції не рідко здійснюють покликання на позицію, висновок Європейського суду з прав людини який сформований у сфері захисту права власності юридичних осіб, відмінність якого від позиції судів на національному рівні, на законодавчому рівні є підставою для перегляду рішень національних судів, які набрали законної сили та можливо навіть виконані.

Поміж іншого, досліджено, що проблема не виконання остаточного національного судового рішення, щодо стягнення з держави Україна на користь заявників-юридичних осіб є масовою проблемою, носить системний та структурний характер, що порушує взяті на себе Україною зобов'язання, які закріплені у статті першій Протоколу до Конвенції про

захист прав людини та основоположних свобод, адже, остаточне судове рішення винесене на користь юридичної особи також вважається майном в розумінні статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Тому, надзвичайно важливим та необхідним видається запровадження ефективного механізму виконання та контролю за виконанням пілотних рішень Європейського суду з прав людини, які констатують системні та/або структурні проблеми у національному законодавстві та/або адміністративній практиці, а також, в яких надаються конкретні рекомендації та реформи, які необхідно запровадити. Запровадження вказаних механізмів призведе до суттєвого покращення ситуація щодо виконання пілотних рішень Європейського суду з прав людини винесених проти України, які стосуються захисту права власності юридичних осіб, адже прогалини або невідповідності у національному законодавстві, які сприяли не належному виконанню судових рішень національних судів винесених на користь юридичних осіб щодо стягнення коштів або вчинення дій щодо майна, будуть усунені, що фактично, унеможливить порушення державою статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, через максимально можливу відповідність національного законодавства правовим позиціям визначеним у практиці Європейського суду з прав людини та слідування вказівок щодо реформ та змін про які наголошує останній у своїх пілотних рішеннях проти України.

Мета дисертаційного дослідження полягає в комплексному науковому дослідженні цивільно-правового регулювання захисту права власності юридичних осіб через призму практики Європейського суду з прав людини, виокремлення та встановлення характеризуючих особливостей такого захисту, а також розроблення та формулювання пропозицій щодо удосконалення національного цивільного законодавства України з метою підвищення ефективності захисту права власності юридичних осіб на національному рівні.

За результатами дослідження сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, що виносяться на захист, зокрема:

уперше:

1) виокремлено конкретні ознаки неурядової організації, котрим повинна відповідати юридична особа, яка звертається за захистом своїх цивільних прав до Суду, а саме: завдання та мета створення не повинні бути пов'язані з державним, публічним управлінням, вказаною юридичною особою не здійснюються функції державної влади, державного управління, публічного управління або їхньої частини, залежно від порядку створення це має бути юридична особа приватного права;

2) запропоновано класифікацію форм захисту права власності юридичних осіб залежно від ієрархії юрисдикцій, а саме: виділено національну та міжнародну форму захисту, до якої було віднесено захист, який здійснюються міжнародними установами, організаціями, членом яких є Україна (або безпосередньо, або через відповідні судові установи), в тому

числі Судом, та окремо виділено щодо Суду специфічні ознаки як форми захисту права власності юридичних осіб – наднаціональність, найвища та остаточна юридична сила рішення, субсидіарність;

3) доведено тотожність понять «обмеження права власності юридичних осіб» та «обмеження здійснення права власності юридичних осіб», зважаючи на те, що вони характеризують певні активні дії, поведінку через запровадження певних дозволів, заборон, обмежень, які фактично ускладнюють здійснення юридичною особою свого суб'єктивного права власності, внаслідок звуження змісту та/або обсягу суб'єктивного права власності такої юридичної особи;

4) встановлено, що втручанням держави у право власності юридичних осіб у контексті практики Суду є поведінка, яка характеризується активними діями із звуження змісту та/або обсягу суб'єктивного права власності юридичної особи, та, як наслідок, обмеження здійснення права власності нею, що повинно відповідати межах правомірності такого втручання;

5) обґрунтовано, що практика Суду повинна застосовуватись національними судами під час здійснення судочинства у справах щодо захисту прав власності юридичних осіб як невід'ємний елемент національного цивільного законодавства, шляхом звернення до змісту статті першої Протоколу до Конвенції, правової позиції Судом щодо змісту статті першої Протоколу до Конвенції та одночасного здійснення самостійного тлумачення норм статті першої Протоколу до Конвенції, тим самим створюючи власне праворозуміння положення статті першої Протоколу до Конвенції та розвиваючи національну судову практику;

удосконалено:

6) наукову ідею щодо необхідності приведення у відповідність та автентичність перекладу статті першої Протоколу до Конвенції українською мовою та уточнення заголовку статті першої Протоколу до Конвенції як «Захист *права власності*» в офіційному перекладі українською мовою;

7) концепцію «майна» шляхом виділення додаткової ознаки, а саме ефективність користування такого майна, проте яка виникає лише щодо майна юридичної особи. Така ознака пояснюється тим, що саме вказані суб'єкти використовують майно з необхідним рівнем забезпечення для досягнення певного необхідного та бажаного результату, прогнозованого ефекту, результативного процесу, проєкту та відповідно за умови відсутності вказаного явища зазнають певних негативних наслідків у вигляді зменшення обсягу діяльності або навіть припинення своєї діяльності;

8) позицію щодо відповідності дій держави під час втручання у право власності юридичної особи межах правомірного втручання, зокрема виокремлено та встановлено такі основні вимоги: законність, врахування інтересу суспільства та дотримання справедливої рівноваги;

9) положення, що національна судова система та практика найвищих національних судових інстанцій в особі Верховного Суду, у сфері захисту прав власності юридичних осіб рухається в напрямку ототожнення своєї практики як квазіпрецедентної, що характерно для практики Суду, та відповідно Верховний Суд здійснює формування власної єдиної правозастосовчої практики щодо таких категорій спорів, що, сприяє розвитку національної судової системи в напрямку проєвропейських стандартів, принципів та цінностей;

набуло подальшого розвитку:

10) класифікація способів захисту цивільних прав Судом. Зокрема запропоновано такі критерії класифікації: *за суб'єктивним складом заявників* (особи, неурядові організації, зокрема юридичні особи або групи осіб); *за характером цивільних прав, що захищаються* (майнові, немайнові права або майнові та немайнові права); *залежно від характеру негативного впливу на цивільне право* (правопорушення, протиправні дії держави, інших суб'єктів, які не визнаються суб'єктами злочину чи адміністративного правопорушення);

11) змістове насичення вимоги «законності», яка ставиться до меж правомірного втручання держави у право власності юридичних осіб, яка повинна відповідати таким критеріям: доступності, чіткості та передбачуваності наслідків його застосування, а також закону, який лежить в основі такої вимоги, повинен відповідати принципу верховенства права;

12) наукова думка щодо неможливості формування конкретних та чітких критеріїв, які Суд бере до уваги під час здійснення оцінки та зіставлення приватного й суспільного інтересу в аспекті врахування «інтересу суспільства». Така вимога ставиться Судом до меж правомірного втручання у право власності юридичних осіб, зважаючи на те, що в кожному конкретному випадку беруться до уваги всі істотні та індивідуальні обставини фабули справи. Тому для Суду важливим є дослідження та врахування «інтересу суспільства» щоразу в межах нової справи;

13) розуміння правової природи практики Суду як усталеної судової практики або прецеденту романо–германської правової системи, адже Суд фактично здійснює динамічну правозастосовну та правоінтерпретаційну діяльність щодо положень Конвенції в умовах сьогодення та з метою забезпечення однієї із мети прийняття вказаного міжнародного договору – ефективний захист прав власності юридичної особи;

14) позиція, що здійснення юридичною особою права власності як окремого цивільного права та здійснення юридичною особою свого суб'єктивного цивільного права є рівнозначними за змістом та насиченням, адже в результаті такого здійснення потреба юридичної особи в матеріальних благах задовольняються через можливості, які виявляються саме під час здійснення такого суб'єктивного права власності, тобто таке

здійснення юридичною особою свого суб'єктивного права власності виражається як квінтесенція самого права власності.

По закінченню доповіді присутніми було поставлено до аспіранта Іваницького А.М. такі питання:

Трач О.М., к. ю. н., доцент: Ви пишете, що в усталеній практиці Європейського суду з прав людини чітко сформовано розуміння поняття «неурядової організації», проте останнє не є синонімічним за змістом із поняття «юридична особа». Як саме необхідно розмежовувати вказані поняття?

Відповідь: Дякую за запитання. Юридичні особи можуть бути заявниками до Європейського суду з прав людини, лише будучи у статусі неурядових організацій, тобто, юридичні особи публічного права, а саме, державні, урядові підприємства, установи, організації позбавлені права звертатись до суду за захистом свого порушеного права. Разом з тим, варто зауважити, що за певних обставин, якщо навіть юридична особа, формально, є публічною, вона може розглядатись як особа приватного права в розумінні Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, але, лише за умови, якщо її діяльність та цілі не дозволяють визначити її як юридичну особу публічного права, яка діє в інтересах державного управління. Відповідно до розуміння Європейського суду з прав людини, юридичні особи публічного права, наприклад, публічні корпорації та урядові організації, будуть вважатися такими, що мають статус неурядових організацій, але, за умови, що останні є абсолютно незалежними від волі держави, не виконуються функції державного управління та першочергово не були створенні для досягнення певних державно-публічних цілей. Тобто, «неурядові організації» – це будь-які організації, які не здійснюють владних повноважень (публічних функцій) і не є державами.

Чорна Ж.Л., к. ю. н., доцент: За якими критеріями необхідно Європейський суд з прав людини розділяє між собою поняття «власність» та «майно» у своїй усталеній практиці ?

Відповідь: Дякую за запитання. Поняття власності має автономне значення у практиці Суду, яке не залежить від формальних кваліфікацій у національному праві. За загальним правилом, воно стосується наявного майна. Поняття власності стосується передусім матеріальних речей, а також нематеріального майна. Об'єктом права власності є: речі, інше майно, майнові права та інтереси, інші активи, які мають певну економічну цінність (формування власної клієнтури, ліцензії на здійснення певної економічної діяльності). Тобто поняття власності не лімітується лише правом власності на матеріальні об'єкти, речі: деякі інші права та вигоди, що створюють майно, можуть також бути розглянуті як «права власності» і, отже, як власність для цілей статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Водночас, необхідно

констатувати, що поняття власності, що міститься в статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, має самостійне значення, яке не обмежується правом власності на фізичні речі: деякі інші права і вигоди, які є майном, можуть бути також визнані правом власності і, отже, як власністю для цілей зазначеного положення. Таким чином, у правозастосовній практиці Суду, коли зазначається про право власності, Суд розглядає його саме через тлумачення «власність» і визначає як природне право індивіда, зокрема юридичної особи. Поняття «власність» Судом фактично ототожнюється із поняттям «майно»; причому саме поняття «майно» у такому контексті інтерпретується якомога більш широко, автономно та безвідносно до різних національних способів його інтерпретації.

Іванова Р.Ю., к. ю. н., доц.: Що означає «реальність» майна, як ознака яка виділяється Європейським судом з прав людини у своїй усталеній практиці?

Відповідь: Дякую за запитання. Майно має мати ознаки реальності, яке полягає у тому, що цей об'єкт має «існувати» не лише в позиції заявника, який звертається до Європейського суду з прав людини, а насамперед, бути об'єктивно вираженим або у певній формі, або змісті певного правостановлюючого, праворозпорядчого документа. Майно повинно існувати в реальності, бути готівковим. Очікування економічної вигоди не є майном. Також майно можливо ідентифікувати в матеріальному або нематеріальному предметі.

Бондаренко-Зелінська Н. Л., к. ю. н., доцент: На вашу думку, що слід розуміти під поняттям «захист цивільних прав»?

Відповідь: Дякую за запитання. Під поняттям «захист цивільних прав» можливо визначити вид правового впливу на суспільні відносини, що полягає у застосуванні особою або іншим уповноваженим суб'єктом визначених Конституцією України, законодавством або договором способів захисту, які має право застосовувати така особа або інший уповноважений суб'єкт та спрямованих на відновлення порушеного, невизнаного чи оспореного цивільного права особи, у випадку його порушення або протиправного на нього посягання.

Лозінська С.В., к. ю. н., доц.: Як ви співвідносите поняття «право власності» яке закріплене у вітчизняній правовій доктрині та «право мирно володіти своїм майном» як складового елементу захисту власності у практиці Європейського суду з прав людини?

Відповідь: Дякую за запитання. Якщо умовно здійснити співвідношення поняття «право власності» яке закріплене у вітчизняній правовій доктрині та «право мирно володіти своїм майном», як складового елементу статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, то друге стосується переважно гарантії захисту

прав від чужих негативних дії (внаслідок встановлення заборон протиправного втручання у мирне володіння майном з боку держави) та забезпечення позитивних дії (захисту зі сторони держави від свавільного втручання у право власності інших третіх осіб), тобто належність об'єкта певному суб'єкту презюмується. Водночас перше поняття, є більш широким та надає власнику певного об'єкту правомочності, одним з яких є можливість здійснювати захист від неправомірних дій інших осіб, зокрема зі сторони держави, себто, реалізовувати право мирного володіння майном. Разом з тим, Європейський суд з прав людини тлумачить право мирного володіння майном як таке, що покладає на державу обов'язок за певних обставин вживати дії, спрямовані на збереження майна.

Тобто, «право мирно володіти своїм майном» можна визначити як певну гарантію від негативних дій, наприклад держави, та забезпечення позитивних дій на противагу правовому поняттю «право власності», яка складається з речових титулів та фіксує ті чи інші правомочності власника, користувача, володільця.

Нагнибіда В.І., к. ю. н., доцент: Що саме, на вашу думку, є засобом захисту цивільних прав відповідно до норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод?

Відповідь: Дякую за запитання. Основний засіб захисту, який може бути застосований Європейським судом з прав людини, відповідно до положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод це є його сформована практика. Практика Європейського суду з прав людини створюється і діє в межах її положень та протоколів до неї, засновані на інтерпретації її норм та використовуються у зв'язку з ними. Вони як «тінь» інтерпретованої статті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, що нерозривно пов'язанні з нею. Формат Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і механізм, який забезпечує функціонування її положень це є право практики Європейського суду з прав людини, а тому, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод не може існувати без інтерпретації Європейського суду з прав людини, а останній не може «творити» без Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Тобто, саме практика Європейського суду з прав людини є тим інструментарієм, знярядям, яке фактично забезпечує захист порушених прав, реалізовує способи захисту, які доступні йому відповідно до норм Конвенції.

ВИСТУПИЛИ:

завідувач кафедри міжнародного та європейського права, кандидат юридичних наук, доцент Черняк Олена Юріївна, як науковий керівник, зробила коротку характеристику дисертації та особи здобувача.

Аспірантом Іваницьким Андрієм Мироновичем повністю виконано індивідуальний план навчальної роботи, що відповідає навчальному плану Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

підготовки фахівців освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право аспірантури. Він відвідував лекції та семінарські заняття, які проводили науково-педагогічні працівники університету.

Іваницький А.М. своєчасно та повністю виконував всі розділи індивідуального плану наукової роботи, що підтверджується висновками кафедри цивільного права та процесу на підставі звітів аспіранта та атестаційних листів наукового керівника.

Проведене дослідження відповідає вимогам актуальності, оригінальності підходу дослідження, а отримані результати характеризуються ознаками наукової новизни. Попри наявність низки дисертаційних робіт щодо захисту права власності в практиці Європейського суду з прав людини, комплексного захисту права власності саме юридичних осіб в Україні не було здійснено.

Враховуючи комплексність та системність дослідження, при розкритті обраної теми використовувалися методи спостереження, теоретичного і практичного моделювання, формально-логічного узагальнення правових явищ.

Дисертаційне дослідження характеризується вдалою структурою, що дозволило зупинитись не лише на вивченні проблеми в цілому, але й на окремих її аспектах та виявити взаємозв'язки між ними. Питання аналізуються послідовно, показана їх взаємообумовленість.

Про обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження «Захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини», зокрема, свідчить опрацювання значного масиву наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, що супроводжувалось їх критичним аналізом і аргументацією власних позицій.

При цьому аспірант оперує як роботами науковців радянського періоду, так і найновішими вітчизняними та зарубіжними публікаціями, що присвячені дослідженню окремих аспектів цієї проблематики. На особливу увагу заслуговує проведений дисертантом глибокий та послідовний аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо практичних особливостей захисту права власності юридичних осіб.

Дисертант критично оцінює положення окремих наукових робіт, а також, дотримуючись етики наукових дискусій, вступає у полеміку щодо думок, які видаються з тих чи інших причин неприйнятними. Наукові результати дисертаційної роботи отримані особисто. Для аргументації окремих положень та як підґрунтя наукової дискусії використано положення праць інших науковців, на які зроблено відповідні посилання.

Під час виконання дисертаційного дослідження аспірант дотримувався основних засад академічної доброчесності, які закріплено у п. 2.3.3 Кодексу академічної доброчесності Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Характеризуючи аспіранта особисто слід відзначити, що Андрій Миронович у процесі підготовки дисертації проявив себе інтелектуальним та сумлінним науковцем, який спроможний з використанням різноманітного методологічного інструментарію виконувати складні дослідження на високому науковому рівні. Враховуючи наведене, науковий керівник стверджує, що висновки здобувачем у дисертації можна визнати такими, що мають характер наукової новизни, а результати дисертації мають теоретичне та практичне значення у рівні пізнання і розвитку проблем, які досліджуються.

Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою, містить власне розуміння автора щодо доцільності вдосконалення цивільного законодавства та відповідні пропозиції. В цілому, висновки проведеного дослідження характеризуються науковою новизною. Кількість і якість висновків дисертанта свідчать про науковий характер дослідження, що відповідає науковому ступеню доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», галузі знань «Право».

Враховуючи наведене, можна стверджувати, що висновки, сформульовані Іваницьким А.М. у дисертації можна визнати такими, що мають характер наукової новизни і роблять значний внесок у рівень пізнання і розвитку проблем, які досліджуються.

Тому, вважаючи на викладене слід зробити висновок, що представлене наукове дослідження Іваницького А.М. на тему «Захист прав власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) та Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, а тому рекомендується до захисту та надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Після цього слово було надано рецензентам дисертаційного дослідження.

Доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України Омельчук О.М. відзначив високий та глибокий науковий рівень дисертаційного дослідження, який відповідає рівню, змісту, науковим результатам та вимогам, що висунуті для дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – представників, насамперед, науки цивільного права. Зокрема, теоретичною основою дисертаційного дослідження є наукові праці українських і зарубіжних учених із загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права, міжнародного приватного права, інших галузей права.

У дисертації чітко сформульована мета. Об'єкт та предмет дослідження визначені відповідно до встановлених вимог та дозволяють всебічно проаналізувати поставлену проблему, не виходячи за межі наукової спеціальності. Дисертація Андрія Іваницького написана грамотно, сприймається легко та з інтересом.

Основні результати дисертації достатньо повно викладено у 12 наукових працях, зокрема у 6 наукових статтях у фахових виданнях України, 1 наукова стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, зокрема у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, 6 у збірниках тез матеріалів міжнародних наукових і науково-практичних конференціях та одній одноособовій монографії, присвяченій темі дисертаційного дослідження.

При цьому, як і будь-яке оригінальне дослідження, воно має окремі дискусійні положення.

1. У першому розділі дисертації встановлення здобувачем додаткової ознаки категорії «майно», як складового елементу розуміння захисту права власності саме юридичних осіб, а саме, ефективність користування такого майна, яка може виникнути, на думку здобувача, лише щодо майна юридичної особи. На мою думку, більше уваги слід було приділити характеристиці вказаної авторської ознаки та аргументуванню необхідності її виділення лише щодо юридичних осіб.

2. Потребує більш поглибленого вивчення пропозиції автора щодо вимог, які ставляться до меж правомірного втручання у право власності юридичних осіб, а саме - законність, врахування інтересу суспільства та дотримання справедливого балансу, адже, здобувач фактично не звертає свою увагу на загальні принципи міжнародного права, які вимагаються від позбавлення власності як форми втручання держави у таке право власності.

3. Здобувач зазначає, що дії які звужують зміст та/або обсяг суб'єктивного права власності юридичної особи, та, як наслідок, обмежують здійснення права власності нею, зокрема є поведінка держави, яка у практиці Європейського суду з прав людини має назву втручання у право власності юридичних осіб та яке одночасно з цим має відповідати межах правомірного втручання. Але, на мою думку, втручання держави у право власності юридичних осіб не обов'язково має відповідати умовам, критеріям або межах правомірного втручання, адже держава як будь-який інший суб'єкт цивільних правовідносин здатен протиправно порушувати права, свободи та інтереси третіх осіб, проте такі дії звичайно породжуватимуть право на захист у таких третіх осіб від втручання держави. У зв'язку із чим варто додатково обґрунтувати означену позицію.

4. Залишилися не чіткими позиції щодо конкретних способів та засобів захисту цивільних прав у призмі практики Європейського суду з

прав людини саме щодо юридичних осіб. Тому це питання потребує поглибленого вивчення.

5. Додаткового дослідження потребує співвідношення змістового насичення поняття «майно», яке закріплюється в усталеній судовій практиці Європейського суду з прав людини та яке зафіксоване у національному цивільному законодавстві.

6. Здобувач зазначає, що практика Європейського суду з прав людини має застосовуватись національними судами під час здійснення судочинства у справах щодо захисту прав власності юридичних осіб як невід'ємний елемент національного цивільного законодавства, шляхом звернення до змісту статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, правової позиції Європейського суду з прав людини щодо змісту статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та одночасного здійснення самостійного тлумачення вказаних норм, тим самим створюючи власне праворозуміння вказаних положень. Проте, на мою думку, покладення такого обов'язку на національні суди спричинить додаткові ускладнення та навантаження на працівників вказаних установ та безпосередньо суддів, які будуть здійснювати правосуддя по таким справам. У зв'язку із чим, дисертанту під час публічного захисту варто додатково обґрунтувати означену позицію.

Слід зазначити, що викладені зауваження переважно мають дискусійний характер і тому суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю питань, що розкриваються автором.

Висновок щодо рецензованого дослідження. Дисертаційна робота Іваницького Андрія Мироновича на тему «Захист права власності в практиці Європейського суду з прав людини» є послідовною, завершеною науковою працею, що має цілісний характер із цікавим насиченим змістом. Дисертація містить науково-обґрунтовані висновки, результати необхідних наукових узагальнень предмета, що досліджується, практичні рекомендації, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для науки цивільного права у галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право.

Робота має теоретичне та практичне значення та може бути рекомендована до розгляду в спеціалізованій вченій раді відповідного профілю з метою здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Кандидат юридичних наук Анікіна Г.В. зауважила, що у роботі Іваницького А.М. дотриманий баланс розкриття усіх наукових поглядів в межах обраного напрямку. Рецензент наголосила, що дисертація базується на джерельній базі, до якої включені наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, а також нормативно-правові акти що стосуються

захисту прав власності юридичних осіб не лише в межах України, а й закордоном.

Окрім іншого, Г.В. Анікіна відзначила високий науковий рівень дисертаційного дослідження. Робота Іваницького А.М. характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Дисертант показав глибокі теоретичні та практичні знання досліджуваної тематики, вміння самостійно узагальнювати і аналізувати нормативні акти, загальну та спеціальну літературу, судову практику, робити науково обґрунтовані висновки, формулювати визначення правових понять і пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується науковими доказами, структурою роботи й обраною здобувачем методикою дослідження. Висновки й пропозиції роботи отримано із застосуванням традиційних й апробованих цивільно-правовою наукою методів (серед яких спеціальні та загальнонаукові методи дослідження). Структура роботи є логічною. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів.

Дисертантом сформульовано об'єкт дослідження, а також його предмет. Мета дослідження визначена відповідно до його об'єкта та предмета, а саме комплексне наукове дослідження цивільно-правового регулювання захисту права власності юридичних осіб через призму практики Суду, виокремлення та встановлення характеризуючих особливостей такого захисту, а також розроблення та формулювання пропозицій щодо удосконалення національного цивільного законодавства України з метою підвищення ефективності захисту права власності юридичних осіб на національному рівні. Викладені у розділах основної частини роботи положення, переконують у тому, що відповідні питання теоретично і практично важливі і є недостатньо вивченими в цивільно-правовій науці. Праця базується на достатній джерельній базі (це роботи з цивільного права, міжнародно-правові акти, законодавство іноземних країн, судові рішення). Зроблені по тексту дисертації посилання свідчать, що дослідження базується на працях науковців з зазначеної тематики, здобувачем детально проаналізовано нормативно-правові акти. Положення, висновки та пропозиції, що виносяться здобувачем на захист, додатково висвітлюють відомі в науці положення та сприяють продовженню і поглибленню досліджень цивільних правовідносин щодо захисту прав власності юридичних осіб.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації обумовлюється тим, що дисертація Іваницького А.М. є одним з перших в Україні комплексних наукових досліджень цивільних правовідносини щодо захисту прав власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини. Низка теоретичних положень, висновків і рекомендацій дисертанта мають

наукову новизну і практичну значимість і є достатніми для роботи такого рівня.

На думку Анікіної Г. В., аргументованою є формулювання класифікації способів захисту цивільних прав Європейським судом з прав людини за критеріями. Такими критеріями автор визначає суб'єктний склад, який звертається за захистом до Європейського суду з прав людини, за характером цивільних прав, що захищаються, залежно від характеру негативного впливу на цивільне право. Значущою також є пропозиція автора щодо необхідності приведення у відповідність та автентичність перекладу статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод на українську мову та уточнення заголовку статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод як «Захист права власності» в офіційному перекладі на українську мову, адже в результаті вказаного дослідження автора виникає цілком логічна необхідність до уточнення змісту вказаної норми.

Особливо цінною, на думку рецензента, є висновок здобувача у роботі щодо понять «обмеження прав власності юридичних осіб» та «обмеження здійснення права власності юридичних осіб», які є фактично тотожним, адже, вказані поняття спрямовані на ускладнення здійснення юридичною особою свого суб'єктивного права власності, внаслідок звуження змісту та/або обсягу суб'єктивного права власності такої юридичної особи.

Рецензент відзначила науковий внесок здобувача щодо належного доведення правової природи практики Європейського суду з прав людини, яка фактично відмінна від прецеденту в його класичному розумінні, адже свобода розсуду, яка наявна в розпорядженні у Європейського суду з прав людини, притаманна саме усталеній судовій практиці, а не «класичному» прецеденту.

Позитивно оцінюючи дисертацію А. М. Іваницького рецензент звернула увагу й на те, що у дисертаційному дослідженні мають місце суперечливі положення, які потребують пояснень. Зокрема, доцільно було б розглянути окремо у межах структурного підрозділу роботи саме принцип мирного володіння майном як гарантії статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, адже вказана засада виступає як основоположна усієї статті першої Протоколу. Також, потребує додаткового обґрунтування позиція автора про необхідність законодавчої регламентації меж та умов обмеження здійснення юридичною особою свого права власності.

Дисертант пропонує доповнити Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» нормою щодо окремого контролю за виконанням пілотних рішень ухвалених проти України. Такий висновок автора потребує додаткового пояснення.

Дисертант пропонує проект статті 15¹ Цивільного кодексу України такого змісту: «1. Європейський суд з прав людини здійснює захист порушених цивільних прав особи, які викладені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та/або протоколах до неї, за умови, у порядку та в спосіб визначених в цій Конвенції. Ніхто не має права перешкоджати здійсненню такого права. 2. Способами захисту цивільних прав Європейським судом з прав людини можуть бути визнання цивільного права порушеним та/або справедлива сатисфакція. 3. Практика Європейського суду з прав людини є засобом захисту цивільних прав.»». На думку рецензента, доречно було б доповнити вказані способи, засоби та форми захисту до основного змісту статті 15 Цивільного кодексу України, а не штучно збільшувати обсяг нормативного-правового акту.

Разом з цим, наявність окремих недоліків та дискусійних положень дисертації суттєво не зменшують її наукову значущість, не знижують позитивну оцінку роботи та її цінність.

Висновок щодо рецензованого дослідження. Дисертація є завершеною науковою працею, та може бути рекомендована до розгляду в разовій спеціалізованій вченій раді відповідного профілю з метою здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, доцент Костяшкін І.О. Він зауважив, що дисертація Андрія Іваницького присвячена актуальній темі – захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини.

Актуальні проблеми дисертаційного дослідження визначили характер та перелік поставлених дисертантом мети та задач. Автору вдалося досягти поставленої мети та вирішити задачі. Ознайомлення зі змістом дисертації Андрія Іваницького дає підстави для таких висновків.

Дисертант виявив належний рівень знань фахової літератури, нормативно-правового матеріалу, правозастосовної практики, підняв низку дискусійних проблем, що підлягають осмисленню і відповідному їх рішенню.

Дисертантом застосовано різноманітні методи наукового аналізу досліджуваних проблем, проаналізовано наукову та навчальну літературу, енциклопедичні видання, зроблена критична оцінка положень чинного цивільного законодавства та його реалізація в судовій практиці.

На думку професора, правильним та своєчасним є висновок про те, що втручання у право власності юридичних осіб зі сторони держави характеризується як правомірне не у будь-якому необхідному для держави випадку, а лише, за умови одночасного досягнення усіх меж правомірності такого втручання.

На його думку, заслуговує на увагу пропозиція щодо закріплення положення про втручання держави, яке можливе лише як обмеження здійснення власником свого права власності та за умови одночасного

дотримання меж правомірного втручання, а саме законності, врахування інтересу суспільства та справедливої рівноваги.

Разом з тим Костяшкін І.О. вважає, що окремі проблеми теми не знайшли відповідного рішення і обґрунтування у роботі, зокрема щодо складових захисту права власності юридичних осіб, який здійснюється Європейського суду з прав людини. Проте, вказаний недолік не знижує наукове значення і практичну цінність зазначеного дослідження. Робота завершується самостійними і аргументованими висновками, які логічно пов'язані із викладеним основним матеріалом. Тому, вважаючи на викладене зроблено висновок, що представлене наукове дослідження Андрія Іваницького «Захист прав власності в практиці Європейського суду з прав людини» відповідає спеціальності 081 «Право» та може бути рекомендоване до захисту.

Доктор юридичних наук, професор Гринько С.Д. зазначила, що юридична наука приділяла і приділяє велику увагу питанням захисту права власності юридичних осіб. Насамперед, це зумовлено тим, що з'являються нові точки зору щодо визначення його правової природи, елементів, а також особливостей цивільно-правового захисту різними суб'єктами та інших аспектів. Крім того, збільшується активність юридичних осіб у сфері захисту своїх майнових прав, про що свідчать матеріали національної судової статистики та статистики звернень до Європейського суду з прав людини відповідних суб'єктів.

У цьому аспекті, захист права власності має суттєве значення, адже вказане цивільне право наділене особливою цінністю в загальносуспільному значенні, має виняткове значення для державотворення. Його багатогранність проявляється в комплексних його ознаках, зокрема як економічної, соціальної, політичної та правової категорії. В правовому аспекті, право власності є «класичним» та основним речовим правом та правовим інститутом у національному цивільному законодавстві України, адже воно регулює найбільш значущі суспільні відносини, пов'язані з присвоєнням та оборотом матеріальних благ. Право власності є системою правових норм, якими визначено зміст та обсяг правомочностей юридичної особи-власника, межі й обмеження їх здійснення, правовий режим об'єктів права власності, правові форми, способи та засоби захисту права власності юридичних осіб.

Проте, якщо у вітчизняному цивільному законодавстві право власності та його захист знайшло своє закріплення у кодифікованих актах, то Конвенція, яка гарантує захист прав та основоположних свобод не лише фізичних осіб, не містять жодної згадки щодо захисту права власності або інших прав на майно, такий припис лише з певним часом був доповнений у статті першій Протоколі до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, що ніяким чином не применшує важливість та необхідності дотримання Україною міжнародних зобов'язань щодо захисту права власності юридичних осіб.

Також, видається за можливе зауважити, що результати діяльності Європейського суду з прав людини, а саме, його практика, яка сформована на основі застосування положень статті першої Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод формує власні своєрідні способи захисту права власності юридичних осіб, є засобом захисту права власності юридичних осіб, забезпечує межі правомірного втручання держави у право власності юридичних осіб, звернення до Європейського суду з прав людини визначається як форма захисту права власності юридичних осіб, така практика Європейського суду з прав людини встановлює для майна певні специфічні ознаки, які притаманні лише юридичним особам-власникам, трактує розуміння юридичних осіб-заявників для цілей положення Конвенції як неурядові організації тощо.

Разом з тим, зазначила Гринько С.Д., дисертація не позбавлена певних недоліків. Зокрема слід було більшу увагу приділити засобам захисту права власності юридичних осіб у практиці Європейського суду з прав людини, дослідити ґрунтовно форми втручання держави у право власності юридичних осіб. Це дозволило б автору виділити особливості та розмежувати належним чином позбавлення та контроль як форми втручання.

Професор Гринько С.Д. прийшла до висновку, що викладені зауваження викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю питань, що розкриваються автором, тому суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Андрія Іваницького «Захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини» відповідає галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право та вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії.

Кандидат юридичних наук, доцент Нагнибіда В.І. зазначив, що дисертація Андрія Іваницького характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Висновки дисертації зроблено із застосуванням низки загальнонаукових та галузевих методів і прийомів, використання яких зумовлене її метою, задачами, предметом і об'єктом дослідження.

Структура дисертаційної роботи є продуманою і цілком логічною щодо предмету дослідження і поставленої мети. Для авторської концепції суттєве значення має кожен із розділів, оскільки такий виклад обґрунтовує висновки щодо цивільних правовідносин щодо персональних даних.

Зокрема слід підтримати позицію автора у висновку про те, що категорію «право власності» Європейський суд з прав людини максимально широко тлумачить, концентруючись на розумінні вказаного права як майнового, що включає у розуміння останнього майно, майнові цінності та майнові права, зокрема юридичних осіб, які підлягають захисту.

Дисертант також правильно звертає увагу до зарубіжного досвіду правового регулювання у досліджуваній сфері, що дало змогу автору не тільки проаналізувати національне цивільне законодавство в порівняльному контексті, але й розробити пропозиції до його удосконалення.

На думку Володимира Івановича, при дослідженні цивільних правовідносин щодо захисту права власності слід було з'ясувати генезу правової категорії «захист».

Доцентом було наголошено, що дисертація Андрія Іваницького є самостійною працею, має творчий характер, є завершеним науковим дослідженням, що за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішення поставлених наукових проблем, теоретичним рівнем та практичною значимістю, достовірністю та обґрунтованістю одержаних результатів повністю відповідає вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 081 «Право».

Кандидат юридичних наук, доцент Лозінська С.В. відзначила актуальність теми дисертаційного дослідження, вдалу структуру дисертації, що дозволило дисертанту у достатній мірі виконати поставлені задачі. На її думку, на увагу заслуговує особливості підходу здобувача щодо розкриття об'єкту дослідження через аналіз ролі звернення до Європейського суду з прав людини у контексті форми захисту права власності юридичних осіб та авторської класифікації, в залежності від ієрархії юрисдикцій, форм захисту права власності юридичних осіб, а саме національну та міжнародну.

Дисертантом дотримано високий науковий рівень проведення дослідження, що дозволило зробити необхідні для роботи висновки. Містить робота й ряд пропозицій практичного спрямування стосовно удосконалення чинного законодавства, які у цілому можуть бути підтримані на шляху їх впровадження в нормопроектувальній діяльності.

Вона вказала на те, що здобувач вдало запропонував проект статті 81 ЦК України, якою врегульовану характеристику поняття «неурядова організація».

Водночас, на думку Світлани Володимирівни, потребує додаткового обґрунтування запропонована автором класифікація форм захисту цивільних прав на міжнародну та національну.

Доцент Лозінська С.В. підтримала виступаючих у тому, що дисертація Андрія Іваницького є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що повністю відповідає вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 081 «Право».

Головуюча на засіданні - заступник завідувача кафедри цивільного права та процесу, канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Якимчук С.О. зазначила у підсумку, що дисертація Іваницького А.М. відповідає вимогам, які ставляться до

дисертацій, в тому числі вимогам, передбаченим пунктами 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 та може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право у разовій спеціалізованій вченій раді.

За результатами обговорення дисертаційної роботи Андрія Мироновича Іваницького на тему «Захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини» присутні вирішили запропонувати

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження **Іваницького Андрія Мироновича** на тему **«Захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини»**, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право

Актуальність теми. Зовнішньодержавний проєвропейський орієнтир та поступова інтеграція в єдиний загальноєвропейський правовий простір вимагає від України постійного дотримання, гарантування та захисту основоположних прав та свобод не лише фізичних, а й юридичних осіб, захист прав, свобод та інтересів яких обмежується, як правило, національною правовою системою та законодавством України. Проте розвиток правової системи держави, її внутрішньої економіки напряму пов'язаний із ефективністю таких механізмів як всередині держави, так і фактичного закріплення вказаних процесів на міжнародному або конвенційному рівні, як невід'ємних елементів захисту цивільних прав юридичних осіб, адже саме останні перебувають у неоднаковому становищі порівняно з фізичними особами щодо переліку гарантій захисту їхніх основних прав та інтересів.

У цьому аспекті захист права власності юридичних осіб має суттєве значення, адже вказане цивільне право наділене особливою цінністю в загальносупільному значенні, має виняткове значення для державотворення в цілому та його багатогранність відіграє для юридичної особи комплексний характер як економічна, соціальна, політична та правова категорія. Право власності є системою правових норм, якими визначено зміст та обсяг правомочностей юридичної особи–власника, межі й обмеження їх здійснення, правовий режим об'єктів права власності, правові форми, способи та засоби захисту права власності юридичних осіб.

Проте якщо у вітчизняному цивільному законодавстві право власності юридичних осіб та його захист знайшли своє закріплення в кодифікованих актах, то Конвенція, яка гарантує захист прав та основоположних свобод не лише фізичних осіб, не містять жодної згадки

щодо захисту права власності або інших прав на майно, такий припис лише з певним часом був доповнений у статті першій Протоколу до Конвенції, що жодним чином не применшує важливість та необхідність дотримання Україною міжнародних зобов'язань щодо захисту права власності юридичних осіб.

Водночас, єдиним провідним наднаціональним органом правосуддя, ефективною інституцією та ядром європейського механізму щодо захисту права власності юридичних осіб є Суд, юрисдикцію якого Україна визнала ратифікувавши 17.07.1997 року Конвенцію, відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17.07.1997 року, а також здійснила ратифікацію положень Конвенції та Протоколу до Конвенції, що стало наслідком до визнання останніх, у силу до статті 9 Конституції України, частиною національного законодавства України. Як наслідок, Суд, окрім захисту права юридичних осіб на справедливий суд, політичних прав тощо, розглядає справи, які стосуються захисту права власності, в тому числі юридичних осіб, що становить понад 10 % від загальної кількості прийнятих рішень за 2019 рік (щодо України ухвалено 10 рішень з 131 загалом).

Проте практична реалізація положень статті першої Протоколу до Конвенції щодо юридичних осіб має як низку особливостей, так і низку теоретичних і практичних питань, зокрема, термінологічне розходження, що стосується юридичних осіб, адже в самій Конвенції використовується термін «особи і неурядові організації» («*persons and non-governmental organizations*»), а в статті першій Протоколу до Конвенції – «фізичні і юридичні особи» («*natural or legal person*»), штучності поєднання вказаних правових відношень та різного наповнення змісту понять у вказаній статті (наприклад, «майно» та «власність» тощо), відсутності пропорційних правових еквівалентів понять, які закріплені в положенні вказаної статті (наприклад, «неурядова організація», «справедлива сатисфакція», «межі правомірного втручання» тощо) в національному законодавстві України. Також вказана специфіка стосується практичних питань про те, хто може діяти від імені юридичної особи при зверненні зі скаргою до Суду, як зіставляються права юридичної особи і права його учасників (акціонерів), чи може бути розглянута скарга юридичної особи, яка була ліквідована на момент розгляду скарги Судом. Також, наявна не вирішена практична проблема застосування національними судами України практики Суду під час розгляду справ, пов'язаних із захистом права власності юридичних осіб, зокрема застосовність рішень Суду, ухвалених проти інших держав, прецедентний характер таких рішень, обов'язковість їх врахування судами у вирішенні конкретних спорів тощо.

Окрім іншого, видається за можливе попередньо зауважити, що результати діяльності Суду, а саме його практика, яка сформована на основі застосування положень статті першої Протоколу до Конвенції, формує власні своєрідні способи захисту права власності юридичних осіб,

є засобом захисту права власності юридичних осіб, забезпечує межі правомірного втручання держави у право власності юридичних осіб, звернення до Суду визначається як форма захисту права власності юридичних осіб, така практика Суду встановлює для майна певні специфічні ознаки, які притаманні лише юридичним особам–власникам, трактує розуміння юридичних осіб–заявників з метою, викладеною в Конвенції, як неурядових організацій тощо.

Вказані особливості застосування положень Конвенції та статті першої Протоколу до Конвенції стосовно юридичних осіб, крізь призму практику Суду уособлює невід’ємну частину актуальності такого дослідження та її очевидну важливість з погляду доктрини.

Проблематику захисту цивільних прав досліджували О. В. Бігняк, Ю. В. Білоусов, Т. В. Бондар, В. В. Болгова, С. О. Бородовський, В. В. Бутнєв, І. В. Венедиктова, М. К. Воробйов, С. Д. Гринько, В. В. Дунаєв, Ю. В. Желіховська, О. О. Кармаза, О. В. Лаврін, О. І. Мацегорін, О. О. Панасюк, Г. О. Сverdлик, Р. О. Стефанчук, М. О. Стефанчук, Л. Л. Стецюк, О. І. Угриновська.

У юридичній літературі наявні наукові праці, в яких приділена увага захисту права власності, таких науковців: О. В. Дзера, А. С. Довгерт, В. П. Камишанський, О. М. Клименко, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданик, Т. М. Нешатаєва, Ю. Д. Притика, І. В. Спасибо–Фатєєва, В. В. Старженецький, А. П. Фоков, Є. О. Харитонов, С. І. Шимон та інші.

Окрім іншого, такі дослідники, як: Г. В. Анікіна, Н. Є. Блажівська, С. І. Бурденюк, Н. Г. Горобець, О. С. Данелія, Т. І. Дудаш, А. В. Зеліско, Б. П. Карнаух, М. Карс–Фріск, О. М. Клименко, В. П. Кононенко, В. В. Комаров, І. Ю. Крєтова, Н. М. Ліпкіна, Х. В. Майкут, В. І. Манукян, В. Є. Мармазов, О. А. Мірошніченко, К. Г. Некіт, Д. В. Новіков, В. П. Паліюк, П. М. Рабінович, Я. М. Романюк, М. О. Рожкова, Р. Б. Сабодаш, М. де Сальвіа, Т. І. Фулей, О. Ю. Черняк, С. Д. Гринько, С. В. Шевчук, А. А. Яковлєв здійснювали наукові розвідки у сфері захисту права власності через призму практики Суду.

Водночас поодинокими є саме дисертаційні роботи, які пов’язані із дослідженням захисту права власності в практиці Суду. Станом на сьогодні такими науковими роботами є дисертація Н. Г. Горобець на тему: «Захист права власності в практиці Європейського суду з прав людини» та Д. В. Новікова на тему: «Захист права власності Європейським судом з прав людини: досвід для правової системи та судової практики України». Якщо Н. Г. Горобець у своїй роботі приділяє увагу комплексному теоретико–правовому аналізу міжнародно–правових аспектів захисту права власності в практиці Суду, то Д. В. Новіков концентрує свою увагу на дослідженні загальних засад та гарантій захисту права власності у практиці Суду. Проте в межах вказаних наукових праць було приділено увагу дослідженню захисту права власності загалом, при цьому не було виокремлено та досліджено специфіку та особливості форми, способів та засобів захисту права власності юридичних осіб у практиці Суду, не

охарактеризовано специфіку юридичної особи як суб'єкта права власності відповідно до положення Конвенції та, як наслідок, не встановлено ознаки, яким повинна відповідати юридична особа, щоб відповідати умовам «неурядової організації» в розумінні положень Конвенції для захисту її права власності Судом, а також, окрім іншого, було залишено без уваги дослідження окремих, притаманних лише для юридичної особи–власника ознак «майна».

Поміж іншого, варто зауважити про дисертацію Н. Є. Блажівської на тему: «Теоретико–методологічні та прикладні засади застосування практики ЄСПЛ при захисті майнових прав». Необхідно взяти до уваги, що Н. Є. Блажівська піддавала науковому розгляду у вказаній роботі застосування практики Суду під час захисту всіх, передбачених положенням Конвенції та Протоколів до неї майнових прав, визначаючи «право власності» лише як один із видів майнових прав та не здійснювала конкретизації при цьому суб'єкта, який підлягає такому захисту та, як наслідок, відсутні результати обстеження особливостей захисту права власності юридичної особи, а також науковець утрималась від аналізу та зіставлень понять «право власності» та «майно» в практиці Суду, характеристики звернення до Суду як форми захисту прав, зокрема права власності, виділення як окремої вимоги до правомірного втручання врахування «інтересу суспільства», дослідження значення практики Суду для забезпечення розвитку національної судової системи та проблематики виконання пілотних рішень Суду, що було здійснено в роботі здобувача.

Окрім вказаних досліджень, на не меншу увагу заслуговує дисертація О. С. Данелія на тему: «Правосуб'єктність юридичної особи як суб'єкта Європейського суду з прав людини». У вказаному дослідженні О. С. Данелія надає власне авторське визначення юридичній особі як суб'єкту звернення до Суду як «неурядової організації». Проте у вказаній дисертації проблематиці захисту саме права власності юридичних осіб, через призму практики Суду приділено увагу лише у межах одного підрозділу, який має назву «Захист економічних прав юридичної особи в Європейському суді з прав людини», що призводить до виникнення сумніву щодо всебічного дослідження вказаної проблематики в межах такого підрозділу дисертації.

Отже, вищезазначене свідчить про те, що вказані кваліфікаційні наукові праці порушували проблематику загальних чи окремих аспектів захисту прав власності, частково навіть і щодо юридичних осіб. Проте станом на сьогодні відсутні комплексні та самостійні наукові дослідження захисту права власності юридичних осіб у практиці Суду у форматі дисертації, а тому існує очевидна необхідність ґрунтовного наукового аналізу захисту права власності юридичних осіб у практиці Суду, зокрема підстав, способів та форм захисту права власності юридичних осіб, характеристики меж правомірного втручання держави у право власності юридичних осіб в аспекті практики Суду, дослідження впливу вказаної практики Суду як засобу захисту цивільних прав на формування

національної концепції правової охорони та захисту права власності юридичних осіб, а також розроблення пропозицій та рекомендацій з питань удосконалення національного цивільного законодавства щодо захисту права власності юридичних осіб.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково–дослідної роботи кафедри міжнародного та європейського права на 2015-2020 роки «Правове забезпечення розбудови сталої демократії в контексті взаємодії національного, європейського та міжнародних правопорядків», кафедри цивільного права та процесу на 2013–2017 роки «Удосконалення механізму правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» та на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 роки (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Тема дисертації затверджена (протокол № 3 від «30» жовтня 2017 року) та уточнена (протокол № 9 від «27» травня 2020 року) вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Мета і завдання дослідження. Метою є комплексне наукове дослідження цивільно–правового регулювання захисту права власності юридичних осіб через призму практики Суду, виокремлення та встановлення характеризуючих особливостей такого захисту, а також розроблення та формулювання пропозицій щодо вдосконалення національного цивільного законодавства України з метою підвищення ефективності захисту права власності юридичних осіб на національному рівні.

Досягнення вищезазначеної мети зумовлює постановку таких завдань:

- охарактеризувати право власності юридичних осіб у практиці Суду;
- сформулювати складові захисту права власності юридичних осіб, який здійснюється Судом;
- розкрити межі правомірного втручання держави у право власності юридичних осіб, які сформовані практикою Суду як обмеження здійснення такого цивільного права;
- виявити особливості вимоги «законності» під час втручання держави у право власності юридичних осіб;
- дослідити врахування «інтересу суспільства» як вимоги межі правомірного втручання держави у право власності юридичних осіб;

- здійснити аналіз вимоги «справедливої рівноваги» під час втручання держави у право власності юридичних осіб;
- визначити правову природу практики Суду та її місце в національному цивільному законодавстві України;
- встановити значення практики Суду для забезпечення розвитку національної судової системи та дослідити проблематику виконання пілотних рішень Суду;
- розробити пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення національного цивільного законодавства України з метою підвищення ефективності захисту права власності юридичних осіб на державному рівні.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини, що виникають під час захисту права власності юридичних осіб Судом.

Предметом дослідження є захист права власності юридичних осіб у практиці Суду.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано комплекс загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Були використані методи формально–логічного (догматичного), системного–структурного, порівняльно–правового та логіко–правового аналізу, дедукції, індукції, які дозволили визначити особливості захисту права власності юридичних осіб у практиці Суду.

За допомогою *формально–логічного* методу розкрито розуміння права власності юридичних осіб у практиці Суду, правову та фактичну підставу захисту права власності юридичних осіб Судом, характеристику меж правомірного втручання держави у право власності юридичних осіб у практиці Суду (*підрозділи 1.1, 1.2, 2.1–2.4*).

Методи *дедукції* та *індукції* дозволили охарактеризувати теорії, концепції, наукові положення щодо форм та способів захисту права власності юридичних осіб як цивільного права Судом, а також правової природи практики Суду та її місце в національному цивільному законодавстві України (*підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2*). *Системно–структурний* метод було використано під час розробки класифікації форми захисту цивільних та віднесення до однієї із форм звернення до Суду, а також класифікації способів захисту таких цивільних прав, які здійснюються Судом (*підрозділ 1.2*). *Порівняльно–правовий* метод застосовувався під час аналізу понять право власності та майно у практиці Суду та змістового насичення вказаних понять у різних правових системах (*підрозділ 1.1*). *Логіко–правовий* метод дозволив виявити прогалини та недоліки чинному національному цивільному законодавства України та запропонувати механізми їх усунення (*підрозділи 1.1, 1.2, 2.1–2.4, 3.1–3.2*).

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першою у вітчизняній доктрині цивільного права системною науковою роботою з вивчення теоретичних та практичних проблем захисту права власності юридичних осіб у практиці Суду.

Конкретними результатами наукового дослідження, що містять наукову новизну, слід визнати такі:

уперше:

1) виокремлено конкретні ознаки неурядової організації, котрим повинна відповідати юридична особа, яка звертається за захистом своїх цивільних прав до Суду, а саме: завдання та мета створення не повинні бути пов'язані з державним, публічним управлінням, вказаною юридичною особою не здійснюються функції державної влади, державного управління, публічного управління або їхньої частини, залежно від порядку створення це має бути юридична особа приватного права;

2) запропоновано класифікацію форм захисту права власності юридичних осіб залежно від ієрархії юрисдикцій, а саме: виділено національну та міжнародну форму захисту, до якої було віднесено захист, який здійснюється міжнародними установами, організаціями, членом яких є Україна (або безпосередньо, або через відповідні судові установи), в тому числі Судом, та окремо виділено щодо Суду специфічні ознаки як форми захисту права власності юридичних осіб – наднаціональність, найвища та остаточна юридична сила рішення, субсидіарність;

3) доведено тотожність понять «обмеження права власності юридичних осіб» та «обмеження здійснення права власності юридичних осіб», зважаючи на те, що вони характеризують певні активні дії, поведінку через запровадження певних дозволів, заборон, обмежень, які фактично ускладнюють здійснення юридичною особою свого суб'єктивного права власності, внаслідок звуження змісту та/або обсягу суб'єктивного права власності такої юридичної особи;

4) встановлено, що втручанням держави у право власності юридичних осіб у контексті практики Суду є поведінка, яка характеризується активними діями із звуження змісту та/або обсягу суб'єктивного права власності юридичної особи, та, як наслідок, обмеження здійснення права власності нею, що повинно відповідати межах правомірності такого втручання;

5) обґрунтовано, що практика Суду повинна застосовуватись національними судами під час здійснення судочинства у справах щодо захисту прав власності юридичних осіб як невід'ємний елемент національного цивільного законодавства, шляхом звернення до змісту статті першої Протоколу до Конвенції, правової позиції Судом щодо змісту статті першої Протоколу до Конвенції та одночасного здійснення самостійного тлумачення норм статті першої Протоколу до Конвенції, тим самим створюючи власне праворозуміння положення статті першої Протоколу до Конвенції та розвиваючи національну судову практику;

удосконалено:

б) наукову ідею щодо необхідності приведення у відповідність та автентичність перекладу статті першої Протоколу до Конвенції українською мовою та уточнення заголовку статті першої Протоколу до

Конвенції як «Захист права власності» в офіційному перекладі українською мовою;

7) концепцію «майна» шляхом виділення додаткової ознаки, а саме ефективність користування такого майна, проте яка виникає лише щодо майна юридичної особи. Така ознака пояснюється тим, що саме вказані суб'єкти використовують майно з необхідним рівнем забезпечення для досягнення певного необхідного та бажаного результату, прогнозованого ефекту, результативного процесу, проекту та відповідно за умови відсутності вказаного явища зазнають певних негативних наслідків у вигляді зменшення обсягу діяльності або навіть припинення своєї діяльності;

8) позицію щодо відповідності дій держави під час втручання у право власності юридичної особи межах правомірного втручання, зокрема виокремлено та встановлено такі основні вимоги: законність, врахування інтересу суспільства та дотримання справедливої рівноваги;

9) положення, що національна судова система та практика найвищих національних судових інстанцій в особі Верховного Суду, у сфері захисту прав власності юридичних осіб рухається в напрямку ототожнення своєї практики як квазіпрецедентної, що характерно для практики Суду, та відповідно Верховний Суд здійснює формування власної єдиної правозастосовчої практики щодо таких категорій спорів, що, сприяє розвитку національної судової системи в напрямку проєвропейських стандартів, принципів та цінностей;

набуло подальшого розвитку:

10) класифікація способів захисту цивільних прав Судом. Зокрема запропоновано такі критерії класифікації: *за суб'єктним складом заявників* (особи, неурядові організації, зокрема юридичні особи або групи осіб); *за характером цивільних прав, що захищаються* (майнові, немайнові права або майнові та немайнові права); *залежно від характеру негативного впливу на цивільне право* (правопорушення, протиправні дії держави, інших суб'єктів, які не визнаються суб'єктами злочину чи адміністративного правопорушення);

11) змістове насичення вимоги «законності», яка ставиться до меж правомірного втручання держави у право власності юридичних осіб, яка повинна відповідати таким критеріям: доступності, чіткості та передбачуваності наслідків його застосування, а також закону, який лежить в основі такої вимоги, повинен відповідати принципу верховенства права;

12) наукова думка щодо неможливості формування конкретних та чітких критеріїв, які Суд бере до уваги під час здійснення оцінки та зіставлення приватного й суспільного інтересу в аспекті врахування «інтересу суспільства». Така вимога ставиться Судом до меж правомірного втручання у право власності юридичних осіб, зважаючи на те, що в кожному конкретному випадку беруться до уваги всі істотні та індивідуальні обставини фабули справи. Тому для Суду важливим є

дослідження та врахування «інтересу суспільства» щоразу в межах нової справи;

13) розуміння правової природи практики Суду як усталеної судової практики або прецеденту романо–германської правової системи, адже Суд фактично здійснює динамічну правозастосовну та правоінтерпретаційну діяльність щодо положень Конвенції в умовах сьогодення та з метою забезпечення однієї із мети прийняття вказаного міжнародного договору – ефективний захист прав власності юридичної особи;

14) позиція, що здійснення юридичною особою права власності як окремого цивільного права та здійснення юридичною особою свого суб'єктивного цивільного права є рівнозначними за змістом та насиченням, адже в результаті такого здійснення потреба юридичної особи в матеріальних благах задовольняються через можливості, які виявляються саме під час здійснення такого суб'єктивного права власності, тобто таке здійснення юридичною особою свого суб'єктивного права власності виражається як квінтесенція самого права власності.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в дисертації положення, висновки і пропозиції, можуть бути використані:

– у науково–дослідній сфері – для подальшого вивчення проблем, пов'язаних із захистом права власності юридичних осіб у практиці Суду;

– у правотворчості – з метою вдосконалення норм національного цивільного законодавства України;

– у правозастосуванні – результати дослідження можуть сприяти вдосконаленню процесуального розгляду та застосування судами положення Протоколу до Конвенції та практики Суду для ефективного захисту права власності юридичних осіб;

– у навчальному процесі – під час викладання дисциплін «Цивільне право України», «Цивільне процесуальне право України», «Конвенційний захист цивільних прав», «Розгляд справ Європейським судом з прав людини», «Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», а також для підготовки підручників, посібників, практикумів та іншої додаткової навчальної літератури для студентів, аспірантів, викладачів (*Акт про реалізацію результатів наукових досліджень від 10 вересня 2020 року*).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, підготовленою шляхом особистого дослідження положень вітчизняного та міжнародного законодавства, наукової та навчальної літератури, міжнародного досвіду, а також аналізу практики Суду. Для аргументації окремих положень та як підґрунтя наукової дискусії використано положення праць інших науковців, на які зроблено відповідні посилання.

У науковій статті «Звернення до Європейського суду з прав людини як форма захисту цивільних прав» (Andrii Ivanytskyi, Olena Cherniak. Appeal to the European Court of Human Rights as a form of protection of civil rights. Visegrad journal on human rights. 2020. № 2 (Vol. 3). P. 42–48),

опублікованій у співавторстві з О. Ю. Черняк, особистий внесок здобувача полягає у формуванні авторської класифікації форм захисту цивільних прав, критерієм якого виступила ієрархія юрисдикцій, як наслідок, виділено національну та міжнародну форму захисту цивільних прав та до останньої віднесено відповідно захист, який здійснюються міжнародними установами, організаціями, членом яких є України (або безпосередньо, або через відповідні судові установи) в тому числі Судом. Вказаний внесок здобувача становить 80 % змісту статті. У дисертації співавтора результати спільних робіт не використовувались.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення й теоретичні висновки, на яких ґрунтується дисертація, а також рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства, обговорювалися на засіданнях кафедр міжнародного та європейського права, цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, а також оприлюднено в тезах здобувача на науково–практичних конференціях, а саме: VII Міжнародної науково–практичної конференції «Міжнародне право: *de lege praeterita, instante, futura*» (Одеса, 8 грудня 2017 р.); Міжнародної науково–практичної конференції «Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики» (Київ, 18 травня 2018 р.); Міжнародної наукової конференції «Сімнадцяті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 р.); міжнародної науково–практичної конференції «Право: історія, теорія, практика» (Харків, 22–23 лютого 2018 р.); Міжнародної науково–практичної конференції «Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (Запоріжжя, 8–9 травня 2020 р.); Міжнародної науково–практичної конференції «Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 23 жовтня 2020 р.); IV Міжнародної науково–практичної конференції молодих учених, студентів та аспірантів «Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук» (Луцьк, 15 грудня 2020 року).

Публікації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли відображення у 13 наукових працях, у тому числі 5 статей – у наукових фахових для юридичних наук виданнях України, 3 з яких – у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних (Index Copernicus International), 1 стаття – в періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача (Visegrad journal on human rights, Словаччина), 7 тез наукових доповідей – у збірниках матеріалів всеукраїнських і міжнародних науково–практичних конференцій.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Іваницький А. М. Правова природа майна юридичних осіб у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2018. Т. 29(68). № 2. С. 25-29.
2. Іваницький А. М. Справедлива рівновага як критерій правомірності втручання у право власності юридичних осіб в практиці європейського суду з прав людини. *Альманах міжнародного права*. 2018. № 20. С. 33-40.
3. Іваницький А. М. Правомірне втручання у право власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 79–82.
4. Іваницький А. М. Юридична особа як суб'єкт звернення до Європейського суду з прав людини. *Правова позиція*. 2020. № 2 (27). С. 147-151.
5. Andrii Ivanytskyi, Olena Cherniak. Appeal to the European Court of Human Rights as a form of protection of civil rights. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 2 (Vol. 3). P. 42-48.
6. Іваницький А. Значення практики Європейського суду з прав людини для вдосконалення національного цивільного законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6 (292). С. 24-28.
7. Іваницький А. М. Концепція «майна» юридичних осіб в розумінні статті 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Міжнародне право: de lege praeterita, instante, futura*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 8 грудня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 175-178.
8. Іваницький А. Ознаки та зміст правомірності втручання у право власності юридичних осіб за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції в 2-х томах (Київ, 18 травня 2018 р.). Київ, 2018. Том 2. С. 31-32.
9. Іваницький А. М. Правова характеристика захисту власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини. *Актуальні проблеми юридичної науки*: збірник тез Міжнародної наукової конференції «Сімнадцять осінніх юридичних читань» (Хмельницький, 19-20 жовтня 2018 р.). Хмельницький, 2018. Частина друга. С. 43-45.
10. Іваницький А. М. Правова характеристика майна юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини. *Право: історія, теорія, практика*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 22–23 лютого 2018 р.). Херсон, 2018. С. 9 – 13.
11. Іваницький А. М. Способи захисту права власності Європейським судом з прав людини. *Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень* : тези доповідей міжнародної науково-

практичної конференції (Запоріжжя, 8–9 травня 2020 р.). Запоріжжя, 2020. С. 47-50.

12. Іваницький А. М. Врахування «інтересу суспільства» під час дотримання меж правомірного втручання у право власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 23 жовтня 2020 року). Хмельницький, 2020. С. 160-163.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотною українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Відповідність дисертації науковій спеціальності. Дисертаційна робота Іваницького Андрія Мироновича на тему «Захист прав власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини» відповідає галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право.

Рекомендація дисертації до захисту. Дисертаційна робота Іваницького Андрія Мироновича є одним з перших в Україні комплексним дослідженням захисту права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини. Водночас дисертації притаманні окремі спірні моменти. Щодо неї може бути висловлено окремі недоліки, які, однак, не впливають на якість розкриття теми роботи та загальну позитивну оцінку.

Дисертація Іваницького Андрія Мироновича на тему «Захисту права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Іваницького Андрія Мироновича на тему «Захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право.

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Іваницького Андрія Мироновича на тему «Захист права

власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167.

3. Рекомендувати дисертацію Іваницького Андрія Мироновича на тему «Захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

Професорсько-викладацький склад кафедри цивільного права та процесу, кафедри міжнародного та європейського права, запрошені науково-педагогічні працівники з правом голосу, проголосували одноголосно:

«за» – 16; «проти» – немає; «утримались» – немає.

Головуюча на засіданні:

заступник завідувача кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук

Світлана ЯКИМЧУК

Рецензенти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
перший проректор Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

Олег ОМЕЛЬЧУК

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

Галина АНІКІНА

Підпис
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова